



INTERNATIONAL ASSOCIATION  
RAZI  
FOR MEDICINE & PSYCHOTHERAPY



UNIVERSITÄTS  
KLINIKUM

Philipps  
Universität  
Marburg

PSYCHOLOGISCHES INSTITUT  
FÜR KLINISCHE PSYCHOLOGIE  
UND PSYCHOTHERAPIE  
University of Applied Sciences  
Department of Psychological  
Sciences & Psychotherapy

## چهارمین کنفرانس بین‌المللی روان‌تنی

ارزیابی و مداخلات روانشناختی در اختلالات روان‌تنی

اعتیاد و اختلالات روان‌تنی

۲۶ تا ۲۸ مهر ۱۳۹۱

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

### بررسی عوامل محرک و بازدارنده مصرف مواد مخدر بر حسب مصاحبه با اساتید، مسئولان، نوجوانان و جوانان شهر اصفهان در سال - ۱۳۸۸

راحله سموعی<sup>۱</sup> - طیبه طیبانی<sup>۲</sup> - امرله ابراهیمی<sup>۳</sup> - حمید نصیری<sup>۴</sup> - نرجس متقی<sup>۵</sup>

#### چکیده

هدف مطالعه تعیین عوامل محرک و بازدارنده نوجوانان و جوانان به مصرف مواد مخدر بر حسب مصاحبه با اساتید، مسئولان، نوجوانان و جوانان شهر اصفهان است. مطالعه به صورت کیفی میدانی است. آزمودنی‌ها شامل ۶۰۰ نفر (۳۰۰ نفر از اساتید، مدیران و مسئولان مراکز فرهنگی و انتظامی، روانشناسان، روانپزشکان، مددکاران، مشاوران مراکز دولتی، خصوصی و NGO ها و ۳۰۰ نفر نوجوانان و جوانان) در شهر اصفهان انجام گرفت. نمونه‌ها به صورت غیر احتمالی و تصادفی انتخاب و تحت مصاحبه کارشناسان روانشناسی و پژوهشی به صورت فردی و حضوری قرار گرفتند. اطلاعات حاصل از مصاحبه طبقه‌بندی و کدگذاری و به کمک روش‌های آمار توصیفی گزارش شد. مهم‌ترین دلایل انگیزه مصرف مواد از نظر گروه هدف به ترتیب مواردی چون نیاز به شادی و عدم برخورداری از تفریح سالم، مقابله با مشکلات و استرس، بیکاری، اختلالات روانی و مشکلات روانشناختی و کمبودها و نارسایی است. همچنین مهم‌ترین راهکارهای جایگزین مصرف مواد از نظر اساتید، نوجوانان و جوانان به ترتیب اولویت مواردی از قبیل ورزش، تفریح سالم و دستیابی به شغل معرفی گردید. با توجه به این که پیشگیری مقدم بر درمان است فراهم آوردن زمینه نشاط، تفریح، اشتغال و به طور کلی نیازهای افراد ضرورت دارد.

**کلید واژه‌ها:** عوامل محرک، عوامل بازدارنده، سوء مصرف مواد، پیشگیری.

#### The study of evaluate stimulating and inhibiting factors of substance abuse through interviewing with professors, officials, youths and adolescents of Isfahan, Iran

**Background:** Today, the prevalence of substance abuse has increased in Iran and the world as well, and age of the abusers has reduced; the pattern of drug abuse has changed from traditional to industrial substances and consequently brought out many negative outcomes. The present

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی موثر بر سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲. کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، موسسه فرهنگ پژوهان دانش، اصفهان، ایران

۳. استادیار، مرکز تحقیقات روان‌تنی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسوول)

۴. کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۵. دانشجوی کارشناسی ارشد کامپیوتر، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

study aimed to evaluate stimulating and inhibiting factors of substance abuse through interviewing with professors, officials, youths and adolescents of Isfahan, Iran.

**Methods:** In this qualitative field study, 600 individuals were enrolled (300 professors, managers and officials of cultural and police centers, psychologists, psychiatrists, social workers, public and private centers' counselors and 300 youths and adolescents). The subjects were selected through convenient random sampling method and psychologists and research experts interviewed with them through individual and face-to-face interviewing method. The data were classified and encoded via descriptive statistical methods.

**Results:** According to the view of the target group, the most important causes of motivation for substance abuse was need to joy and lack of a healthy recreation, coping with stress and problems, joblessness, mental disorders and psychological problems, and deficiencies and insufficiencies, respectively. In addition, according to the view of professors, youths and adolescents, the most important alternative strategies for substance abuse was exercising, healthy recreation, and achieving a job, respectively.

**Conclusion:** According to the view of the both interviewed groups and based on results of the study, stimulating and inhibiting factors for substance abuse are related to each other and emphasized them as well. Since prevention is prior to treatment, providing enjoyment, leisure, employment and in general needs of individuals seems essential.

**Keywords:** motive factor, inhibitor factor, Drug abuse, Prevention

#### مقدمه

رشد سه برابری سوء مصرف مواد مخدر، در دهه‌ی اخیر آن را به پدیده جهانی تبدیل کرده (مونی<sup>۱</sup>، ۲۰۰۶) و کمیسیون اجتماعی بهداشت جهانی (۱۹۹۹)، نیز مواد مخدر را یکی از چهار مسأله تهدید کننده‌ی جهانی برشمرده است (شبنانی، ۱۳۸۰). پدیده اعتیاد اتلاف منابع و هزینه‌ها، چالش‌ها و آسیب‌های زیادی را به خود اختصاص داده و عامل بسیاری از بیماری‌های جسمانی، روانی و آسیب‌ها و بحران‌های اجتماعی محسوب می‌شود. از سوی دیگر، بررسی‌ها در ایران حاکی از آن است که میزان رشد مصرف مواد افزایش و سن شروع کاهش یافته است (خستو، ۱۳۸؛ رئیس دانا و غروی، ۱۳۸۰؛ جزایری و همکاران، ۱۳۸۵؛ منشی و همکاران، ۱۳۸۱؛ رحیمی موقر و همکاران، ۱۳۸۱؛ بوالهری و همکاران، ۱۳۷۹؛ بارونی و همکاران، ۱۳۸۶؛ کوشا و همکاران، ۱۳۸۲؛ نارنجی‌ها و همکاران، ۱۳۸۳؛ و نداف و همکاران، ۱۳۸۷). همچنان که رشد مصرف در بین زنان افزایش (نجفی و همکاران، ۱۳۸۵) و نیز الگوی مصرف از

---

<sup>۱</sup> . Mooney, L.

طبیعی به مصرف تزریقی و صنعتی تغییر یافته است (کوشا و همکاران، ۱۳۸۲؛ امانیو همکاران، ۱۳۸۴؛ خلخالی و همکاران، ۱۳۸۴؛ رحیمی موقر و سهیمی ایزدیان، ۱۳۸۴؛ رحیمی موقر و همکاران، ۱۳۸۵).

این آمار و اطلاعات چشم انداز بسیار نگران کننده ای برای آینده ترسیم کرده و می تواند عواقب وخیمی در ابعاد گوناگون برای جامعه در پی داشته باشد. از این رو مطالعه و پژوهش در زمینه شناسایی عوامل محرک و بازدارنده مصرف مواد مخدر امری لازم و اجتناب ناپذیر است. در این راستا بررسی ها بیانگر آن است که میان صاحب نظران و محققان این حوزه، نظریه و دیدگاهی که قادر به تبیین کلیه رفتار اعتیادگونه<sup>۱</sup> افراد باشد وجود ندارد. به عبارت دیگر سوء مصرف مواد، پدیده ای چند مولفه ای است و به همین دلیل می تواند زمینه های متفاوت فردی، اجتماعی، زیستی، خانوادگی و ... داشته باشد. از این رو پژوهش های اخیر بر عوامل خطر ساز و سبب شناسی چند گانه متمرکز شده است (گلانتز<sup>۲</sup>، ۱۹۹۲). به طوری که در برخی از پژوهش ها بین عوامل روانشناختی و مولفه ها و ویژگی های شخصیتی از قبیل هیجان خواهی بالا (ماتیس<sup>۳</sup>، ۱۹۹۵؛ کوپشن<sup>۴</sup>، و همکاران، ۲۰۰۱؛ و دفتر بین المللی کنترل سیاسی مواد<sup>۵</sup>) کنترل ضعیف تکانه ای هیجان خواهی، احترام به نفس پایین (اکتون<sup>۶</sup>، ۲۰۰۲؛ و براون<sup>۷</sup>، ۲۰۰۱) نوجویی بالا، آسیب گریزی پایین و پاداش خواهی بیشتر در نوجوانان (پتریتیس<sup>۸</sup>، ۱۹۹۵) آشفتگی روانی و مشکلات عاطفی و رفتاری نوجوان (بروک<sup>۹</sup> و نیوکامب<sup>۱۰</sup>، ۱۹۹۵) وجود بیماری روانی و آسیب پذیری (واینر<sup>۱۱</sup>، ۱۹۹۲) فشار روانی و عدم وجود مهارت های مقابله ای با آن (طارمیان، ۱۳۷۸) شخصیت ضد اجتماعی و اختلال سلوک (لیوک فلد<sup>۱۲</sup>، ۱۹۹۵)، افسردگی، عدم توانایی در خود ایزاری، اضطراب و نیاز شدید به تأیید جویی (فورمن<sup>۱۳</sup> و لین<sup>۱۴</sup>، ۱۹۹۱؛ استیول<sup>۱۵</sup>، ۱۹۹۵) رفتار بزهکارانه، بیش فعالی (هاو کینز<sup>۱۶</sup> و همکاران، ۱۹۹۲) با سوء مصرف مواد مخدر را گزارش کرده اند.

<sup>۱</sup>. Addictive Behaviors

<sup>۲</sup>. Glantz, M.D.

<sup>۳</sup>. Mathias, R.

<sup>۴</sup>. Kopstein, A.N.

<sup>۵</sup>. Office of National Drug control policy

<sup>۶</sup>. Acton, G.S.

<sup>۷</sup>. Brown, S.A.

<sup>۸</sup>. Petraitis, A

<sup>۹</sup>. Brook, J.S.

<sup>۱۰</sup>. Newcomb, M.D.

<sup>۱۱</sup>. Weiner, I.B.

<sup>۱۲</sup>. Leukefeld, C.G.

<sup>۱۳</sup>. Forman, S.

<sup>۱۴</sup>. Linne, L.

<sup>۱۵</sup>. Stevell. B.K.

<sup>۱۶</sup>. Hawkins, D.

از عوامل تأثیرگذار دیگر بر مصرف مواد در نوجوانان و جوانان می‌توان به شرایط محیطی از جمله خانواده، مدرسه و همسالان و معاشرت با دوستان وابسته به مواد مخدر اشاره نمود (طارمیان، ۱۳۷۸؛ فورمن و لینه، ۱۹۹۱؛ هاوکینز و همکاران، ۱۹۹۲؛ بامریند<sup>۱</sup> و موسل<sup>۲</sup>، ۱۹۸۵؛ چیریلو و همکاران، ۱۳۸۰؛ هدایتی و آفازاده، ۱۳۸۲؛ ماسن و همکاران، ۱۳۶۸؛ بوتوین<sup>۳</sup> و همکاران، ۲۰۰۴؛ و ضیالالدین، ضیالالدین، ۱۳۸۵؛ ظهیرالدین و کیانی، ۱۳۸۲؛ فروغ الدین، ۱۳۸۴؛ فیض الهی، ۱۳۸۷؛ جباری پیرامی و همکاران، ۱۳۸۷).

برخی پژوهش‌ها نقش عوامل آموزشی و تحصیلی شکست تحصیلی (براور<sup>۴</sup>، ۲۰۰۲؛ روزنهان و سلیگمن، ۱۳۸۰؛ دین محمدی و همکاران، ۱۳۸۶؛ مولوی و رسول زاده، ۱۳۸۳) و عوامل اجتماعی (سعیدپور و سلطانی، ۱۳۶۷؛ میلانی فر، ۱۳۷۶؛ جان استون<sup>۵</sup> و همکاران، ۱۳۸۱؛ کلمن<sup>۶</sup> و گرسی<sup>۷</sup>، ۱۹۹۲؛ کاتانو<sup>۸</sup> و همکاران، ۱۹۹۸) را در سوء مصرف مواد گزارش نموده‌اند.

از آنجا که عوامل سبب ساز در امر سوء مصرف مواد به خصوص با در نظر گرفتن فاکتور جوامع، گروه سنی و ... زیادند محققان و صاحب‌نظران این حوزه، به منظور پیشگیری از آن رویکردهای متفاوتی را ارائه داده‌اند. در رویکرد آگاه‌سازی<sup>۹</sup>، فرض بر این است که سوء مصرف مواد به دلیل فقدان آگاهی درباره‌ی پیامدهای مضر آن می‌باشد (الیکسون<sup>۱۰</sup>، ۱۹۹۳). نتایج برخی مطالعات بیانگر آن است که این رویکرد با آگاه‌سازی صرف منجر به پیشگیری از مصرف مواد نمی‌شود (بندورا<sup>۱۱</sup>، ۱۹۹۷). و حتی این فرض مطرح شده که در این رویکرد به سبب تحریک حس کنجکاوی افراد ممکن است خطر تجربه کردن و پیامدهای بعدی آن افزایش یابد. (بوتوین و همکاران، ۱۹۹۵) و از این رو برای پیشگیری نیازمند به رویکرد مبتنی بر مدل‌های پیچیده‌تری است.

در رویکرد پرورش عاطفی<sup>۱۲</sup>، تأکید بر عوامل روان‌شناختی و بررسی نقش سبب‌شناسی در سوء مصرف مواد است. علیرغم نقاط قوت این رویکرد به سبب تمرکز بر روی مجموعه‌ای از تبیین‌کننده‌های سبب‌شناسی و استفاده از روش‌های ناکارا مانند استفاده از فعالیت‌های تمرینی به جای روش‌های آموزش مهارت‌ها نتوانست راهبردی موثر برای پیشگیری ارائه کند (بوتوین و همکاران، ۱۹۹۵).

<sup>۱</sup>. Baumrind, D.

<sup>۲</sup>. Moselle, K.A.

<sup>۳</sup>. Botvin, G.J.

<sup>۴</sup>. Brower, A.

<sup>۵</sup>. Johnston, L.D.

<sup>۶</sup>. Coleman, W.J.

<sup>۷</sup>. Cressey, D.R.

<sup>۸</sup>. Caetano, R.

<sup>۹</sup>. information Dissemination Approach

<sup>۱۰</sup>. Ellickson, P.L.

<sup>۱۱</sup>. Bandura, A.

<sup>۱۲</sup>. Affective Education Approach

در رویکرد جایگزین<sup>۱</sup>، بر نیازهای ویژه و تجارب جذاب افراد تکیه شده است مثلاً نیاز به آموزش یا انرژی بیشتر که از طریق فعالیت‌هایی مانند ورزش ارضا شود و اگر در انتخاب برنامه‌های جایگزین فعالیت‌های مناسبی انتخاب نشوند نتایج معکوس به همراه خواهد داشت (بوتوین و همکاران، ۱۹۹۸).

در رویکرد نفوذ اجتماعی<sup>۲</sup>، بر عوامل روانی اجتماعی که تصور می‌شود در شروع مصرف مواد تأثیر داشته باشند تکیه شده است. مثلاً سیگار کشیدن نوجوان نتیجه فشار اجتماعی و معاشرت با دوستان و همسالان است (بوتوین و همکاران، ۱۹۹۳). از این رو به افراد در این زمینه آموزش داده می‌شود. از نقاط ضعف این رویکرد عدم توجه بر نقش عوامل درون شخصی است.

در رویکرد یکپارچه نفوذ اجتماعی – افزایش توانایی<sup>۳</sup>، فرض بر آن است که سوء مصرف مواد نتیجه‌ی تعامل بین عوامل اجتماعی و عوامل شخصی است. از این رو در این رویکرد بر آموزش مهارت‌های خود مدیریتی فردی کلی و مهارت‌های اجتماعی تأکید شده است (کاپلان<sup>۴</sup> و همکاران، ۱۹۹۲).

حال با توجه به اهمیت نقش عوامل سبب ساز در اتخاذ رویکردهای پیشگیرانه مرتبط در این زمینه هدف مطالعه‌ی حاضر شناسایی عوامل محرک و بازدارنده مصرف مواد بر اساس نظرخواهی از اساتید، مسئولان، نوجوانان و جوانان در شهر اصفهان بود.

## روش

**روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه؛** مطالعه از نوع توصیفی میدانی بود. جامعه پژوهش گروه‌های متخصص (شامل اساتید، مدیران و مسئولان مراکز فرهنگی و انتظامی، روانشناسان، روانپزشکان، مددکاران، مشاوران مراکز دولتی، خصوصی و NGO ها) و گروه‌های در معرض خطر (نوجوانان و جوانان) شهر اصفهان در سال ۱۳۸۸ بود. نمونه‌ی مورد مطالعه حدود ۳۰۰ نفر از هر گروه و در مجموع ۶۰۰ نفر که به صورت غیر احتمالی و تصادفی انتخاب و تحت مصاحبه قرار گرفتند.

**ابزار سنجش؛** جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه نیمه سازمان یافته انجام شد. در فرم مصاحبه مربوط به اساتید و مسئولان ۵ سوال باز پاسخ که هر یک به نوعی اطلاعات و دانش نظری و عملی آنان را مدنظر قرار داشت، طراحی و در فرم گروه هدف ۸ سوال باز پاسخ در نظر گرفته شد.

**روش اجرا و تحلیل؛** به منظور انجام مصاحبه، گروه کارشناسان اجرایی تحت آموزش قرار گرفتند تا بتوانند بدون قضاوت در اطلاعات ارائه شده تنها جریان مصاحبه را هدایت نموده تا امکان استخراج دقیق اطلاعات هنگام طبقه بندی میسر شود. تیم مصاحبه گر

<sup>۱</sup> . Alternative Approach

<sup>۲</sup> . social influence Approach

<sup>۳</sup> . Integrated social influence – competence Enhancement Approach

<sup>۴</sup> . Caplan, M.

برای انجام مصاحبه با گروه نوجوانان و جوانان به مکان های حضور آنان از قبیل موسسات فرهنگی، هنری، ورزشگاه، مساجد، پارک ها و مراکز ترک مراجعه و مصاحبه را انجام دادند. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها، اطلاعات جمع آوری شده از طریق مصاحبه، طبقه بندی و کدگذاری شد و سپس فراوانی و درصد هر یک گزارش گردید.

### یافته ها

جدول (۱): توزیع فراوانی و درصد پاسخ های نوجوانان و جوانان به سؤال "دلایل و انگیزه های مصرف مواد و داروها توسط نوجوانان و جوانان"

درصد	فراوانی	موارد
۲۸/۳۷	۸۴	نیاز به شادی و عدم برخورداری از تفریح سالم
۱۹/۵۸	۵۸	مقابله با مشکلات زندگی و استرس (نیاز به آرامش)
۱۷/۹۰	۵۳	بیکاری
۸/۴۴	۲۵	دوست ناباب
۷/۴۲	۲۲	نیاز جنسی و شکست عشقی
۴/۷۲	۱۴	افسردگی و مسائل روحی و روانی
۴/۳۹	۱۳	کمبود محبت
۴/۰۵	۱۲	فقر فرهنگی
۲/۷۰	۸	بی هدفی
۱/۳۵	۴	کنجکاوی
۱/۰۱	۳	بدون پاسخ
۱۰۰	۲۹۶	کل

یافته ها بیانگر آن است که نوجوانان و جوانان در پاسخ به دلایل و انگیزه های مصرف مواد و دارو به ترتیب به مواردی چون نیاز به شادی و عدم برخورداری از تفریح سالم، مقابله با مشکلات و استرس و بیکاری را گزارش نمودند.

جدول (۲): توزیع فراوانی و درصد پاسخ های نوجوانان و جوانان به سؤال "شرایط یا ویژگی های تحریک کننده ی جوانان، برای مصرف مواد"

مورد	فراوانی	درصد
بیکاری	۷۶	۱۸/۵۷
ناراحتی های روحی و روانی و مشکلات روان شناختی	۷۵	۱۸/۳۳
کمبودها و نارسایی ها	۷۱	۱۷/۳۵
تحریک دوستان	۵۸	۱۴/۱۸
عوامل محیطی و اجتماعی	۳۷	۹/۰۴
نداشتن امکانات تفریحی	۲۴	۵/۸۶
نیاز جنسی، خوشگذرانی	۲۱	۵/۱۳
نداشتن هدف و انگیزه	۲۴	۵/۸۶
ناآگاهی	۱۳	۳/۱۷
کنجکاوی	۷	۱/۷۱
ثروت و رفاه بیش از حد	۵	۱/۲۲
غرور بیش از حد	۲	۰/۴۸
بدون پاسخ	۵	۱/۲۲
<b>کل</b>	<b>۴۰۹</b>	<b>۱۰۰</b>

بیشتر پاسخگویان در پاسخ به سوال شرایط یا ویژگی های تحریک کننده ی جوانان برای مصرف مواد به ترتیب به مواردی چون بیکاری، ناراحتی های روحی و مشکلات روانشناختی و کمبودها و نارسایی ها اشاره نمودند.

جدول (۳): توزیع فراوانی و درصد پاسخ های نوجوانان و جوانان به سؤال "معرفی راهکارهای جایگزین مصرف مواد"

درصد	فراوانی	موارد
۲۳/۹۱	۸۳	ورزش
۱۹/۸۸	۶۹	تفریحات سالم
۱۳/۲۵	۴۶	دستیابی به شغل مناسب
۷/۲۰	۲۵	آگاهی دادن در مورد پیامدهای مواد مخدر
۶/۹۱	۲۴	ارتباط با دوستان سالم
۶/۹۱	۲۴	مطالعه و تحصیل
۴/۳۲	۱۵	حمایت از طرف والدین
۴/۰۳	۱۴	معنویت و ارتباط با خدا
۲/۰۱	۷	برخورداری از ویژگی های شخصیتی و روانی سالم
۲/۸۸	۱۰	ازدواج و پاسخگویی به نیاز جنسی
۱/۴۴	۵	تغذیه ی سالم
۳/۱۷	۱۱	راهی وجود ندارد
۱/۱۵	۴	برآورده کردن انواع نیازها
۲/۸۸	۱۰	بدون پاسخ
۱۰۰	۳۴۷	<b>کل</b>

یافته های جدول شماره ۳ بیانگر آن است که نوجوانان و جوانان در پاسخ به سوال معرفی راهکارهای جایگزین مصرف مواد به ترتیب اولویت ، ورزش، تفریحات سالم و دستیابی به شغل مناسب اشاره نمودند.



جدول (۴): بررسی پیشنهادات اساتید دانشگاه، مسوولان و کارشناسان دستگاه های فرهنگی انتظامی در رابطه با جایگزین های مصرف مواد برای نوجوانان و جوانان

درصد	فراوانی	موارد	
۳/۴۶	۲۹	فعالیت های فرهنگی (کانون ها)	فعالیت های فرهنگی اجتماعی
۱۶/۴۸	۱۳۸	فعالیت های ورزشی	
۴/۷۷	۴۰	فعالیت های هنری و موسیقی	
۰/۹۵	۸	فیلم های سینمایی و تئاترهای قوی و جذاب	
۱/۷۹	۱۵	گسترش فرهنگ کتابخوانی و مطالعه	
۰/۷۱	۶	طرح مسابقه و رقابت	
۰/۲۳	۲	ایجاد باشگاه جوان	
۸/۰۰۴	۶۷	راه اندازی فضاهای تفریحی و شاد، و برگزاری اردوها و تورهای گردشگری	
۳/۵۸	۳۰	برگزاری کنسرت، جشن و برنامه های شاد	
۲/۶۲	۲۲	پیشنهاد برنامه های متنوع و قابل دسترس جهت اوقات فراغت	
۱/۱۹	۱۰	طراحی بازدیدهای علمی، فرهنگی و مذهبی همراه با شخصیت های اثرگذار	
۰/۳۵	۳	راه اندازی سیستم پاسخگویی به مشکلات روز جوانان توسط گروه کارشناسان	
۰/۸۳	۷	مشارکت جوانان در برنامه ها و برنامه ریزی جهت نیاز خودشان	
۱/۴۳	۱۲	جلب اعتماد و تقویت رابطه بین جوان، خانواده و دیگران	
۱/۵۵	۱۳	تسهیل ازدواج	
۰/۴۷	۴	تقویت سنت های ایرانی (خصوصاً اعتیاد) و راه اندازی فعالیت های محله ای (مذهبی، ورزشی، تفریحی و ...)	
۰/۱۱	۱	ارائه آزادی اجتماعی حساب شده	
۴۸/۶۲	۴۰۷	مجموع (فعالیت های فرهنگی اجتماعی)	
۹/۰۸	۷۶	اشتغال زایی	حمایت های اقتصادی شغلی
۱/۴۳	۱۲	افزایش توانمندی مالی خانواده ها، فقرزدایی و مقابله با تورم	
۴/۵۴	۳۸	کاهش هزینه برنامه ها و کلاس ها یا ارائه ی برنامه های رایگان	
۱/۴۳	۱۲	در نظر گرفتن هزینه برای تفریح سالم جوانان	
۱۶/۴۸	۱۳۸	مجموع (حمایت های اقتصادی و شغلی)	

۰/۹۵	۸	مشخص نمودن وظیفه ی هریک از نهادها در قبال جوانان	نقش سازمان های دولتی
۰/۸۳	۷	تقویت ساختار و بنیه ی آموزش و پرورش	
۰/۳۵	۳	ارتقا، بهبود و تنوع در برنامه های صدا و سیما	
۰/۱۱	۱	ارائه ی مسوولیت محوری به وزارت فرهنگ و ارشاد	
۲/۲۷	۱۹	مجموع (نقش سازمان های دولتی)	
۱/۰۷	۹	تسهیل دسترسی به خدمات مشاوره ای درمانی	حمایت های روانشناختی
۴/۱۸	۳۵	فراهم نمودن زمینه ی تخلیه ی هیجانات	
۱/۵۵	۱۳	کاهش زمینه های استرس	
۶/۸۱	۵۷	مجموع (حمایت های روانشناختی)	
۰/۱۱	۱	ارتقاء سطح علم	برنامه ریزی در حوزه های مختلف
۱/۱۹	۱۰	توجه به فرزندان در ابعاد مختلف، از دوران کودکی	
۱/۴۳	۱۲	مورد توجه قرار دادن کرامت و هویت جوانان	
۰/۴۷	۴	طراحی فعالیت های مشارکتی دوجنس	
۰/۵۹	۵	امکان انتخاب حرفه و رشته بر اساس علاقه	
۱/۶۷	۱۴	تقویت مبانی دینی بدون تعصب	
۰/۱۱	۱	ایجاد تنوع و جذابیت در پوشش اسلامی	
۰/۴۷	۴	عدم استفاده از روش های رعب انگیز و ترس آور	
۰/۱۱	۱	فرهنگ سازی قبل از ورود تکنولوژی	
۶/۲۱	۵۲	مجموع (برنامه ریزی در حوزه های مختلف)	
۴/۶۵	۳۹	آموزش در ابعاد مختلف	آموزش
۳/۸۲	۳۲	آموزش مباحث روانشناسی	
۱/۴۳	۱۲	آموزش مشارکت و کار گروهی	
۱/۴۳	۱۲	شکل دهی انگیزه و هدف	
۰/۵۹	۵	آموزش، جهت نحوه ی استفاده ی صحیح از اوقات فراغت	
۲/۰۳	۱۷	آموزش در خصوص اعتیاد، پیامدها و شیوه های مقابله ای	
۳/۴۶	۲۹	آموزش به خانواده ها برای آگاهی از نیاز فرزندان و شیوه ی تربیت صحیح	
۰/۱۱	۱	آموزش فلسفه ی وجود و مأموریت انسان در این زندگی	

۱/۹۱	۱۶	نیازسنجی از جوانان و برنامه ریزی بر اساس نیاز آنان	پژوهش
۰/۱۱	۱	راه اندازی و تقویت آزمایشگاه های تحقیقاتی	
۱۹/۵۹	۱۶۴	مجموع (آموزش و پژوهش)	
۱۰۰	۸۳۷	کل نهایی	

اساتید و مسئولان در معرفی جایگزین به جای مصرف مواد برای نوجوانان، به فعالیت های فرهنگی اجتماعی اشاره نموده و از بین زیر مجموعه ها به ترتیب فعالیت های ورزشی، اشتغال زایی و راه اندازی فضاهاى تفریحی شاد و برگزاری اردوها و تورهای گردشگری را معرفی نمودند.

## بحث

از نظر نوجوانان و جوانان شهر اصفهان مهمترین دلایل و انگیزه های سوء مصرف مواد، نیاز به شادی و عدم برخورداری از تفریح سالم، مقابله با مشکلات زندگی و استرس، بیکاری، دوستان ناباب و ... می باشد (جدول شماره یک)

طبق نتایج جدول شماره ۲، گروه هدف مشابه به همین موارد را یعنی بیکاری، ناراحتی های روحی و روانی، کمبودها، تحریک دوستان، ... را به عنوان ویژگی ها یا شرایط تحریک کننده به مصرف مواد گزارش نمودند. در مطالعات عصاریان و همکاران (۱۳۸۳) اضطراب و افسردگی، مولوی و رسول (۱۳۸۳) افسردگی، فشار دوستان، وفایی و شهامفر (۱۳۸۳) نداشتن تفریح سالم، فروغ الدین و همکاران (۱۳۸۴) ترغیب دوستان، ضیاء الدین (۱۳۸۵)، کسب لذت و شادی، مصرف دوستان، پاشا مینمی و همکاران (۱۳۸۵)، بیکاری و فقدان امکانات تفریحی، اله وردی پور و همکاران (۱۳۸۵) فشار دوستان، نجفی و همکاران (۱۳۸۵)، حس کنجکاو، فرهودیان (۱۳۸۵)، همرنگی با دوستان، کیوان آرا و همکاران (۱۳۸۶)، کنجکاو، لذت و نشاط، بارونی و همکاران (۱۳۸۶)، اصرار دوستان، سیام (۱۳۸۶)، همرنگی با دوستان، فیض الهی (۱۳۸۷)، گروه دوستان، جباری (۱۳۸۷)، نیاز به شادی، کنجکاو، کانجر<sup>۱</sup> (۱۹۷۹)، کنجکاو و بیکاری، فورمن و لینی<sup>۲</sup> (۱۹۹۱)، دوستان مصرف کننده، افسردگی، اضطراب وینر<sup>۳</sup> (۱۹۹۲) بیماری های روانی، بروک<sup>۴</sup> و همکاران (۱۹۹۵)، آشفته گی روانی، بران<sup>۵</sup> و همکاران (۲۰۰۱)، و اکتون<sup>۶</sup> (۲۰۰۲)، هیجان خواهی بالا، آگراوال<sup>۷</sup> و همکاران (۲۰۰۷)

<sup>۱</sup> - Conger, J.J

<sup>۲</sup> - Forman, S. Linne, L

<sup>۳</sup> - Weiner, I. B

<sup>۴</sup> - Brook, J.S

<sup>۵</sup> - Brown, S.A

<sup>۶</sup> - Acton, G.S

<sup>۷</sup> - Agrawal, A

همنوایی با همسالان به عنوان برخی از علل و انگیزه‌های سوء مصرف مواد در افراد ذکر شده و با یافته‌های مطالعه‌ی حاضر همسو و مشابه است.

نوجوانان و جوانان به واسطه‌ی برخورداری از ویژگی‌های هیجان‌پذیری، انرژی بالا، تحرک و فعالیت نیازمند برنامه‌های شاد و تفریحی هستند. بر همین اساس عموماً به دنبال روش‌هایی هستند که بتوانند شادی و تفریح مورد نیاز را بدست آورند. اگر روش‌های سالم و مناسب در این زمینه، در جامعه وجود داشته و یا به آنها معرفی شود، کمتر در تکاپو و جستجوی روش‌های نامتعارف هستند و چنانچه در این رابطه دچار خلاء باشند روش‌هایی را جستجو نموده و به همسالان خود معرفی می‌کنند که می‌تواند سالم یا ناسالم باشد. اگر چه میزان این نیاز در افراد مختلف متفاوت است ولی جهت هدایت انرژی در نوجوانان در راستای نشاط و هیجان سالم در جامعه باید موجود باشد تا هر کس متناسب با نیاز خود از آن برخوردار باشد.

همچنین تغییرات سریع تکنولوژی، زمینه‌ی گذار فرهنگی، اقتصادی، صنعتی و ... را در جامعه ایجاد نموده که این خود تفاوت‌هایی در شرایط زندگی، خواسته‌ها و باورهای افراد بوجود آورده است. تناقض، تعارض، ناکامی، و فشار، پیامدهای این تفاوت هستند. این خصوصیات افراد را به طور منفی دچار فشار و اضطراب نموده، که در بلند مدت آزارنده می‌شود. در این مرحله چنانچه افراد مهارت‌های مقابله‌ای مناسب را نشانند، از منابع حمایتی مناسب برخوردار نباشند و اراده‌ای ضعیف و غیر فعال داشته باشند، آمادگی بیشتری خواهند داشت که روش‌های پیشنهادی دیگران را بدون در نظر گرفتن پیامدها امتحان کنند.

بیکاری هم به عنوان یکی از عوامل سبب ساز مصرف مواد توسط نوجوانان و جوانان معرفی شده است. بیکاری از دو جهت قابل بررسی است. الف) عدم اشتغال و عدم دستیابی به شغل ب) ناتوانی در پرکردن وقت و استفاده‌ی مفید از زمان. عدم اشتغال و نداشتن شغل موجب احساس ناکارآمدی، مفید نبودن، عدم استقلال و ... می‌گردد. ولی آنچه در این مبحث مهم تر به نظر می‌رسد بیکاری در مفهوم دوم است. اینکه نوجوان و جوان وقت زیادی دارد که خالی است و هیچ برنامه‌ی مفیدی برای آن ندارد و چنانچه مدت زیادی در بی‌برنامگی و عدم هدفمندی باشد با احتمال بیشتری به برنامه‌های پیشنهادی دیگران، صرف نظر از پیامدها پاسخ می‌دهد.

در برخی موارد نیز عوامل روانشناختی و ویژگی‌های روحی و روانی افراد، زمینه‌ی گرایش به سمت مصرف مواد را فراهم می‌کند. این ویژگی‌ها نیاز به کنترل، تعدیل و درمان دارد. برخی افراد به دنبال راه‌های آسان و بدون تلاش، صرف نظر از پیامدها و عوارض هستند، در مواردی هم کنجکاوی و تمایل به شناختن، افراد را به جهتی سوق می‌دهد که مسیر زندگی آنها را تغییر می‌دهد، بسیاری از این افراد باور نمی‌کنند که ویژگی کنجکاوی که تلقی مثبتی از آن می‌شود در برخی زمینه‌ها می‌تواند موجب بروز مشکل شود.

نوجوانان و جوانان شهر اصفهان، ورزش، تفریحات سالم، دستیابی به شغل و ... را از مهمترین عوامل بازدارنده سوء مصرف مواد نام برده‌اند (جدول شماره ۳). اساتید و مسوولان در معرفی جایگزین به جای سوء مصرف مواد به نوجوانان و جوانان، بر فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی اشاره نموده و از بین زیر مجموعه‌ها به ترتیب فعالیت‌های ورزشی، اشتغال زایی و راه‌اندازی فضاهای تفریحی شاد و برگزاری اردوها و تورهای گردشگری را عنوان نمودند (جدول شماره ۴)

به عبارت دیگر نتایج این دو جدول به نوعی تأیید کننده یکدیگر هستند. این هماهنگی نشان از آن دارد که هم اساتید و هم مسئولان و هم نوجوانان و جوانان، موارد مثبت و سازنده را شناسایی کرده و در این زمینه توافق نظر دارند. در این نتایج ورزش به عنوان یک مجموعه فعالیت سازنده در نظر گرفته شده که در آن هم فرصت ساخت و تقویت جسم و روان هست، هم فرصت تخلیه و کسب نشاط به طور مناسب. دوستی با ورزش، سلیقه و تفکری در افراد ایجاد می کند که آنان میل و گرایش کمتری برای ورود به حوزه های ناسالم و آسیب رسان پیدا می کند.

از طرفی فعالیت های فرهنگی نیز کمک می کند تا افراد خلاقیت و همدلی را مورد استفاده قرار داده و در خلال این فعالیت ها مسئولیت می پذیرند، ایده می دهند و در فعالیت های گروهی شرکت کرده و به این وسیله به بخشی از نیازهای فعال خود پاسخ می دهند، جوانان به دلیل داشتن انرژی و هیجان سرشار، نیاز مند برنامه های گروهی، مشارکتی، مفرح و لذت بخش هستند اگر این نیازها سرکوب شوند به شکلی نامناسب خود را بروز می دهند. شاید بتوان گفت توجه مناسب به این حوزه، گلوگاه حفظ زندگی نوجوانان و جوانان است چون آنان ماهیتاً به دنبال ماجراجویی، مخاطره پذیری و هیجان طلبی و کسب شادی هستند و کمتر دور اندیشی و تجربه آموزی می کنند. البته به منظور حفظ سلامتی برنامه های تفریحی و نشاط نوجوانان نظارت و مشارکت مستمر والدین امری لازم و ضروری است.

فعالیت های هنری و موسیقی نیز به افراد این امکان را می دهد که فضای مفرح، شاد و سالمی برای خود و دیگران بوجود آورند. تقویت اعیاد سنتی و مذهبی نیز کمک می کند تا نوجوانان و جوانان ضمن آگاهی از قدمت دیرینه کشور خود، به جای مقابله و طرد، نسبت به آن افتخار داشته و بدین وسیله بخشی از عواطف سرخورده، نامنی و بی هویتی را پاسخگو باشند.

در بعد اقتصادی شغلی نیز، تأکید بیشتر بر اشتغال زایی و پوشش جوانان در محیط های شغلی بوده است. چرا که جوانان با ورود به مرحله و سن خاصی از زندگی، نیازمند استقلال خصوصاً از نظر اقتصادی هستند. برای جوانان راحت نیست که پس از فارغ التحصیلی از دانشگاه و عدم موفقیت در کسب و شغل و درآمد همچنان درخواست پول توجیبی از والدین داشته باشند این امر گاه موجب شده که به طرف درآمدهای ناسالم رفته و این خود می تواند شروعی برای سایر رفتارهای ناسالم باشد.

### **نتیجه گیری و پیشنهاد**

نتایج این مطالعه حاکی از نیاز بیشتر برای توجه به گروه نوجوان و جوان در معرض خطر داشته است، و نیز عوامل سبب ساز مصرف مواد طیف وسیعی از عوامل شناختی، نگرشی، اجتماعی، شخصیتی بودند. و جالب این که از نظر پاسخگویان عوامل بازدارنده و جایگزین سوء مصرف مواد به نوعی همپوشی با عوامل سبب ساز دارد. پس این نتیجه گیری که موثرترین روش پیشگیری رویکردی است جامع که طیف وسیعی از عوامل تعیین کننده های سبب شناسی را هدف قرار دهد نکته ای مهم و سازنده محسوب می شود. از سوی دیگر، فعالیت های ورزشی، اشتغال زایی و راه اندازی فضاهای تفریحی و شاد از جمله نیازهای گروه هدف است و با توجه به این

که پیشگیری مقدم بر درمان است برنامه ریزی سازمان های مرتبط در راستای تحقق نیازهای نوجوانان و جوانان از اهمیت شایانی برخوردار است.

## منابع

اله وردی پور، حمید. حیدرنیا، علیرضا. کاظم نژاد، انوشیروان. ویت، کیم. شفیع، فروغ. و آزاد فلاح، پرویز. کاربرد تئوری های برانگیزاننده ی ترس در پیشگیری از سوء مصرف مواد بین دانش آموزان پسر دبیرستان های تهران. مجله ی علمی دانشگاه علوم پزشکی وزارت بهداشت درمان همدان، سال سیزدهم، شماره ۲، ۱۳۸۵.

امانی، فیروز. صادقیه اهری، سعید. محمدی، سعداله. و اعظمی، احد. الگوی تغییرات مصرف مواد مخدر در معتادان مراجعه کننده به مرکز ترک اعتیاد. مجله ی علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل، دوره پنجم، شماره ۳، ۱۳۸۴.

بارونی، شعله. مهرداد، رامین. و اکبری، احسان. بررسی مصرف اکستازی در بین جوانان ۲۵ - ۱۵ سال مراجعه کننده به کافی شاپ پنج منطقه تهران. مجله ی دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، دوره ۶۵، شماره ۱۱، ۱۳۸۶.

بوالهروی، جعفر. پیروی، حمید. و نوری زاده، مریم. مدل های پیشگیری از اعتیاد، چکیده مقالات سمینار اعتیاد نوجوانان و جوانان. تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۷۹

پاشا میثمی، علی. فرامرزی، بیژن. و هلاکویی نائینی، کورش. معتادان در خصوص اعتیاد و مشکلات جامعه چگونه می اندیشند. مجله ی دانشکده پزشکی تهران، دوره پنجم، شماره ۶۴، ۱۳۸۵، ص ۴۳ - ۳۴.

جباری پیرامی، حسین. بخشیان، فریبا. وحیدی، رضاقلی. و محمدپور اصل، اصغر. نگرش و رفتارهای پرخطر دانش آموزان راهنمایی و دبیرستان تبریز در ارتباط با مواد مخدر. مجله ی روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال چهاردهم، شماره ۳، ۱۳۸۷.

جزایری، علیرضا. رفیعی، حسین. و نظری، محمدعلی. نگرش دانش آموزان مقطع راهنمایی شهر تهران درباره ی اعتیاد. فصلنامه ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوم، شماره ۷، ۱۳۸۵.

چیریلو، استفانو. برینی، روبرتو. کامیازو، جیانی. و مازا، روبرتو. اعتیاد به مواد مخدر در آینه ی روابط خانوادگی. ترجمه سعید پیرمادی، اصفهان: انتشارات همام، ۱۳۸۰.

خستو، گل آرا. پیشگیری از سوء مصرف مواد و وابستگی با رویکرد اجتماع محور، فصلنامه ی رفاه اجتماعی، شماره ۶، ۱۳۸۱.

خلخالی، سید محمد رسول. نجفی، کیومرث. و نظیفی، فاطمه. فراوانی مصرف مواد مخدر و داروها در افراد وابسته به مواد افیونی. مجله ی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان، دوره ۱۵، شماره ۵۷، ۱۳۸۴.

دین محمدی، محمدرضا. امینی، کورش. و یزدانخواه، محمدرضا. بررسی عوامل محیطی و اجتماعی مؤثر بر گرایش مجدد به مصرف مواد افیونی از دیدگاه معتادان خودمعرف مرکز پذیرش، درمان و پیگیری سازمان بهزیستی زنجان. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زنجان، دوره ۲، شماره ۵۹، ۱۳۸۶.

رحیمی موقر، وفا. رخشانی، فاطمه. محمدی، مهدی. سجادی، علیرضا. و رحیمی موقر، آفرین. بررسی مصرف مواد افیونی و عوامل مستعد کننده ی آن در بیماران با درد زاهدان. مجله ی طبیب شرق، سال چهارم، شماره ۴، ۱۳۸۱.

رحیمی موقر، آفرین. و سهیمی ایزدیان، الهه. وضعیت مصرف مواد در دانش آموزان کشور. فصلنامه ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۹، ۱۳۸۴.

رحیمی موقر، آفرین. سهیمی ایزدیان، الهه. و یونسیان، مسعود. مطالعه ی مروری وضعیت مصرف مواد در دانشجویان کشور. فصلنامه ی پایش، سال پنجم، شماره ۲، ۱۳۸۵.

روزنهان، دیویدال. و سیلگمن، مارتین، ا. سی. پی. آسیب شناسی روانی. ترجمه یحیی سید محمد. جلد دوم، چاپ دوم، انتشارات ساوالان، ۱۳۸۰.

سعیدپور، ابراهیم. سلطانی، سیما. بررسی قاچاق مواد مخدر و اعتیاد. دفتر دوم، بازپروری زاهدان، سازمان برنامه و بودجه سیستان و بلوچستان، ۱۳۶۷. سیام، شهره. بررسی شیوع سوء مصرف مواد اعتیاد آور بین دانشجویان پسر دانشگاه های مختلف شهر رشت. طبیب شرق، ۱۳۸۶.

شانی، سردار. گزارش وضعیت جهانی مواد مخدر در زمینه ی کشت، تولید و مصرف مواد مخدر در سال ۲۰۰۰، اداره کل مبارزه با مواد مخدر ناجا، ۱۳۸۰.

ضیاء الدین، ح. شیوع مصرف و اعتیاد به مواد و برخی عوامل مرتبط در دانش آموزان سال آخر دبیرستان و پیش دانشگاهی شهر کرمان در سال ۸۰ - ۱۳۷۹. مجله ی دانشگاه علوم پزشکی کرمان، دوره سیزدهم، شماره ۲، ۱۳۸۵، ص ۹۴ - ۸۴.

طارمیان، فرهاد. سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان. تهران: انتشارات تربیت، ۱۳۷۸.

ظهیرالدین، علیرضا. و کیانی، آرزو. بررسی عوامل پاتولوژیک دوران کودکی و اختلال مصرف مواد بین سنین ۳۰ - ۲۰ سالگی در شهر تهران. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی، همدان، سال دهم، شماره ۴، ۱۳۸۲.

عصاریان، فاطمه. امید، عبدالله. و اکبری، حسین. بررسی ویژگی های رونشناختی و شخصیتی جوانان وابسته به مواد مخدر افیونی در شهر کاشان، فصلنامه علمی پژوهشی فیض، شماره ۲۹، ۱۳۸۳.

فروغ الدین، عدل. تأثیر همنشینی و معاشرت با گروه هنجار شکن و گرایش جوانان به اعتیاد. فصلنامه ی رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۵، ۱۳۸۴، ص ۳۳۲ - ۳۱۹.

فرهودیان، علی. رحیمی موقر، آفرین. رادگودرزی، رضا. یونسیان، مسعود. و محمدی، محمدرضا. بررسی تغییرات مصرف مواد افیونی و مداخلات موجود در طول سال اول پس از زلزله ی بم. مجله پژوهشی حکیم، دوره نهم، شماره ۱، ۱۳۸۵.

فیض الهی، علی. عوامل اجتماعی مرتبط با اعتیاد در بین جوانان استان ایلام. فصلنامه ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۹، ۱۳۸۷.

کوشا، مریم. علاقبند راد، جواد. شهریور، زهرا. تهرانی دوست، مهری. محمدی، محمدرضا. و کیانی، سید امیر. ارتباط الگوی مصرف مواد با ابتلا به اختلال بیش فعالی کم توجهی در نوجوانان پسر. تازه های علوم شناختی، سال پنجم، شماره ۴، ۱۳۸۲.

کیوان آرا، محمود. کیانپور، مسعود. ژیانپور، مهدی. فرآیند پزشکی شدن وضعیت اعتیاد در بین معتادین مراجعه کننده جهت ترک اعتیاد. مرکز تحقیقات علوم انسانی سلامت، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۱۳۸۶.

ماسن، پاول هنری. کیگان، جروم. هوستون، آلتا کارول. و کانجر، جان. جین، وی. رشد شخصیت کودک. ترجمه مهشید یاسایی. تهران: انتشارات مرکز، ۱۳۶۸.

منشی، غلامرضا. سموعی، راحله. و والیانی، محبوبه. نقش آموزش مهارت های زندگی بر پیشگیری از اعتیاد جوانان شهر اصفهان. مجموعه مقالات اولین همایش تبیین علمی بزه دیدگان و راهکارهای پیشگیرانه. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، ۱۳۸۱.

مولوی، پرویز. و رسول زاده، بهرام. بررسی عوامل مؤثر در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر. فصلنامه ی اصول بهداشت روانی، سال ششم، شماره ۲۲ - ۲۱، ۱۳۸۳.

میلانی فر، بهروز. بهداشت روانی. تهران: انتشارات قومس، ۱۳۷۶.

نارنجی ها، هومان. رفیعی، حسن. باغستانی، احمدرضا. نوری، رویا. شیرین بیان، پیمان. وجدانی روشن، افشین. فرهادی، محمدحسین. و اعتمادی، حسین. ارزیابی سریع وضعیت سوء مصرف مواد در ایران. مؤسسه داریوش، ۱۳۸۳.

نجفی، کیومرث. فکری، فریبا. محسنی، رضا. ضرابی، هما. نظیفی، فاطمه. و فقیرپور، مقصود. بررسی شیوع مصرف مواد در دانش آموزان دبیرستانی استان گیلان، دوره ۱۶، شماره ۶۲، ص ۷۹-۶۷، ۱۳۸۵.

نداف، علی. ماکویی، احمد. و سیدین، مهتاب. همبسته های وضعیت اعتیاد. فصلنامه ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۹، ۱۳۸۷.

وفایی، باقر. و شهامفر، جعفر. عوامل مؤثر در گرایش دانش آموزان شهرستان تبریز به سیگار. مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل، سال هفتم، شماره ۱، ۱۳۸۳، ص ۶۲ - ۵۷.



Acton, G.S. Measurement of impulsivity in a Hierarchical model of Global Personality Traits, San Francisco, university of California, 2002.

Agrawal, A.; Lynskey, M.T.; Bucholz, K.K.; Madden, P.A.F.; & Heath, A.C. Correlates of cannabis initiation in a longitudinal sample of young women: The importance of peer influences. *Preventive Medicine: An International Journal Devoted to Practice and Theory*, 2007, 45 (1): 31 – 44.

Bandura, A. *Social Learning Theory*. Englewood cliffs, NJ: Prentice Hall, 1997.

Baumrind, D.; Moselle, K.A. A developmental Perspective on adolescent drug abuse. *Alcohol subs use Adolescent*, 4, 1985: 45 – 65

Botvin, G.J.; Baker, E.; Dusenbury, L.; Botvin, E.M. & Diaz, T. Long – terms follow up results – of a randomized drug abuse prevention trail in a white middle class population. *Journal of the American medical Association*, 1995, 273 (14): 1106 – 1112.

Botvin, G.J.; Eng, A.; William, C.I. Preventing the onset of cigarette smoking through life skills training. *Preventive Medicine*, 1998, 9: 135 – 143.

Botvin, G.J.; Goldbery, G.J.; Botvin, E.M. & Dusenbury, I. Smoking behavior of adolescents exposed to cigarette advertising. *Public Health Rep*, 1993, 108(2): 217 – 224.

Botvin, G.J.; Griffin, K.W.; Diaz, T.; Miller, N. & I fill – Williams, M. Smoking initiation escalation in early adolescent girls: One – Year follow – up of a school – based prevention intervention for minority youth, *Journal of the American Medical Women’s Association*, 2004, 54: 139-143.

Brook, J.S.; Newcomb, M.D. Childhood Aggression & unconventionality: Impact on later Academic Achievement. *Drug use and workforce Involvement*, *Journal of Genetic Psychology*, 156, 1995: 393 – 410.

Brower, A. Are college students Alcoholic? *Journal of American college Health*, 2002, 50.

Brown, S.A. et al. Adolescent Alcohol and drug abuse, in walker, C.E., Roberts, M.C. (Eds.). *Hand book of clinical child psychology*, Third Edition, New York, John Wiley & Sons, INC, 2001.

Jjj

Caetano, R.; Clark, C. & Tammy, T. Alcohol Consumption among Racial, Ethnic Minorities: Theory and Research. *Alcohol Health and research world*, 22, 1998.

Caplan, M.; Weisberg, R.P.; Grober, J.S.; Sivo, P.; Grady, K. & Jocoby, C. Social competence promotion with inner – city and suburban young adolescents: Effects on social adjustment and alcohol use. *Iconc line Psycho*, 1992, 60 (1): 56 – 63.

Coleman, W.J.; Cressey, D.R. *Social problem*. U.S.A, Harper Collins college publisher, 1992.

Conger, J.J. *Adolescence: Generation under pressure*. New York: Harper & Row, 1979.

Ellickson, P.L.; Bell, R.M.; McGuigan, K. Preventing adolescent drug use: Long term results of a junior high program. *A m J Public Health*, 83, 1993: 850 – 861.

Forman, S.; Linne, L. School based social and personal coping skills training, In Donohew, L & et al, Editors. *Persuasive communication and drug abuse prevention*. Lawrence embaum association. U.S.A., 1991

Glantz, M.D. *Vulnerability to drug abuse: Introduction and overview*. Washington, DC: American Psychological Association, 1992

Hawkins, D.; Catalano, F.; Miller, J. Risk and protective factor for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood, *Psychological Bulletin*, 1992, 112 (1).

Johnston, L.D.; Bachman, J.G. & O'Malley, P.M. *Student drug use in America*, (DHHS Publication NO'ADM 82 - 1208). U.S. Department of Health and Human services. Washington, D.C: National Institute on Drug Abuse, 1981.

Kopstein, A.N. et.al. Sensation seeking needs among 8<sup>th</sup> and 11<sup>th</sup> Graders: Characteristics Associated with Cigarette and Marijuana use. *Drug and Alcohol Dependence*, 62, 2001: 195 – 203.

Leukefeld, C.G.; Clayton, R. *Prevention Practice in Substance abuse*. Haworth Press. U.S.A., 1995.

Mathias, R. Novelty seekers and Drug Abusers Tap same Brain Reward system. *Animal studies show*. *Prevention Research*, NIDA, 1995, 10 (4).

Mooney, L.; Knox, D. & Schacht, C. *Understanding Social Problems, USA*, Wards worth, 2006

Office of National Drug control policy. *National youth Anti – Drug Campaign: Scientific and situational Bases for the strategy*, Media campaign publication, 2002.

Petraitis, A. & et.al. Reviewing Theories of Adolescent substance use: organizing piece in the puzzle. Psychological Bulletin, 1995, 117 (1): 67 – 76.

Stevell. B.K. Drug abuse Hand book. United States of American. 1995.

Weiner, I.B. Psychological Disturbance in Adolescence, Second Edition, New York, Joh Wiely & Sons, INC, 1992.